

ศึกษาเปรียบเทียบประเพณีบุญแซนโฌนตากับประเพณีบุญข้าวสาก ในจังหวัดสุรินทร์

A comparative study of the Sandonta traition and the Bun Khao Sak tradition in Surin province

พระใบฎีกาพงษ์พัฒน์ ชวโน (มুমทอง)¹ ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม² พระราชวิมลโมลี³

PhrabaidekaPongpat Chawano (Moomthong)¹

Dr.Thanarat Sa-ard-iam², Phra Rachavimonmolee, Asst. Prof. Dr.³

¹²³หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

email: pongpat.moomtong@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาประเพณีบุญแซนโฌนตาในจังหวัดสุรินทร์ 2) เพื่อศึกษาประเพณีบุญข้าวสากในจังหวัดสุรินทร์ และ 3) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบประเพณีบุญแซนโฌนตากับประเพณีบุญข้าวสากในจังหวัดสุรินทร์ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกแล้ววิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา ผลการวิจัย พบว่า

ประเพณีบุญแซนโฌนตาในจังหวัดสุรินทร์ หรือพิธีไหว้ผีบรรพบุรุษ เป็นประเพณีเก่าแก่ที่สืบทอดกันมานานกว่า 1,000 ปี ตามความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายเขมรในการทำบุญอุทิศให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว แสดงให้เห็นถึงความกตัญญูต่อบุพการี ความเมตตากรุณา ความเคารพที่ตนมีต่อท่านผู้จากไป ส่วนประเพณีบุญข้าวสากในจังหวัดสุรินทร์ เป็นการทำบุญอุทิศให้กับผีบรรพบุรุษ และจะนำ “ข้าวสาก” ที่เหลือจากทำพิธีสงฆ์ไปวางไว้ที่หน้าของตนเพื่อเซ่นสรวงตาแฮกด้วย เปรียบเทียบประเพณีบุญแซนโฌนตากับประเพณีบุญข้าวสากในจังหวัดสุรินทร์ จะกล่าวถึงเฉพาะประเด็นสำคัญ ในการทำบุญมีความคล้ายกัน แต่แตกต่างกันในรายละเอียด เช่น ชาวไทยเขมรมี 2 ช่วง คือ ช่วงสารทเล็ก (เบญจตุง) ประกอบพิธีวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 และ ช่วงสารทใหญ่ (เบญจตม) นับไปอีก 14 วัน นับจากวันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 ถึงวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 ส่วนชาวไทยลาว สารทเล็ก ตั้งแต่วันขึ้น 15 ค่ำ ถึงวันแรม 8 ค่ำ เดือน 10 และสารทใหญ่ ตั้งแต่วันแรม 9 ค่ำ ถึงวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 พิธีสารทจะประกอบพิธีในวันแรม 14 ค่ำ ช่วงนี้จะมีพิธีเซ่นไหว้ตลอดวัน ซึ่งจะมีระยะเวลายาวนานถึง 15 วัน

คำสำคัญ: เปรียบเทียบ, ประเพณีบุญแซนโฌนตา, ประเพณีบุญข้าวสาก, จังหวัดสุรินทร์

Abstract

In this research, three objectives were purposely made: 1) to study the Sandonta tradition in Surin province, 2) to study the Bun Khao Sak tradition in Surin province and

3) to the comparative study of the Sandonta tradition and the Bun Khao Sak tradition in Surin province. This research was a qualitative research design. Data were collected using in-depth interviews. Finally, to present the analytic descriptive.

The research results were found that:

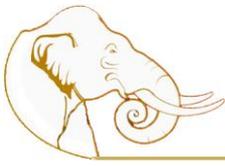
The Sandonta tradition in Surin province, or a ceremony to pay homage to the ancestors of Khmer Thais, is a tradition that has been passed down for more than 1,000 years, according to the belief of beneficence, dedicated to pretentious relatives who passed away. It shows gratitude, benevolence, and respect for their love for the departed. The Boon Khaw Sak tradition in Surin province is tributed to my ancestors and their late relatives, and to deliver the “Khaw Sak,” which was the remainder of the Sangha Ceremony liturgy, went to place it at its fields for the likes of Ta Heak as well.

In this connection, a comparative study of the Sandonta tradition and Boon Khaw Sak Tradition in Surin province presented only the discussed essential points. In meritorious practice, there are similarities but differences in detail. For the Thai Khmer ethnic group, there are two periods: The period of the small Sat tradition “Ben-Tuch,” the ceremony has been taken place on the fifteenth day of the waxing moon of the tenth lunar month. The period of the big Sat tradition means from the midnight of the fourteenth day of the waxing moon of the tenth lunar month until the midnight of the fifteenth day of the waxing moon of the tenth lunar month. On this day is the big Sat tradition “Ben-Thom” of the Thai Lao ethnic group. However, for the Thai Lao ethnic group, this small Sat tradition has been taken place on the fifteenth day of the waxing moon of the eight-lunar month. Also, the big Sat tradition takes place from the waning moon of the ninth to the fourteenth lunar month, which will be a ceremony throughout the day.

Keywords: comparative, sandonta tradition, boon khaw sak tradition, surin province

บทนำ

บุญเดือนสิบ เป็นประเพณีอีกอย่างหนึ่งที่พุทธศาสนิกชนทางภาคอีสาน ซึ่งถือว่าบุญประเพณีเดือนสิบนี้ จะได้มีโอกาสทำบุญอุทิศให้กับเปรตญาติที่ล่วงลับไปแล้ว หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บุญข้าวสาก คำว่า “สาก” ในที่นี้มาจากคำว่า “ฉลาก” ในภาษาไทย ข้าวสากหรือฉลากภัตตรนี้แต่ละท้องถิ่นทำไม่เหมือนกัน เช่นในบางท้องถิ่นอาจจะจัดของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน นำไปถวายพระก่อนจะทำพิธีถวายก็ จะมีการจับฉลากก่อน พอตนเองจับฉลากได้เป็นชื่อของพระเนรรูปใดก็นำไปถวายตามนั้น ลักษณะเช่นนี้ถือว่า เป็นการเสี่ยงสมภารหรือบารมีว่าในปีนี้ดวงชะตาหรือชีวิตของตนจะเป็นเช่นไร มีการทำนายไปตาม

ลักษณะของพระหรือเณร ที่ตนเองจับฉลากได้ เสร็จแล้วจะมีการตีโปง กลอง ช้อง ระฆัง เป็นสัญญาณป่าวร้องให้เปรตมารับเอาพิธีการเช่นนี้เรียกว่า “แจกข้าวสาก” หลังจากนั้นเป็นเรื่องของชาวบ้านที่จะเก็บคืนมาในบางที่มีการแย่งกันเป็นที่สนุกสนาน ซึ่งตอนนี้เรียกว่า “ชิงเปรต” หรือ แจกข้าวสาก โดยมีความเชื่อท้องถิ่นที่คนเฒ่าคนแก่ได้เล่าให้ฟังว่า ผู้ใดแย่งข้าวสากจากเคนเปรตมากิน จะเป็นคนที่อ้วนท้วนสมบูรณ์ปราศจากโรคหรือพยาธิต่างๆ ใบตองที่ห่อข้าวสาก ก็นำเอามาเก็บไว้ตามไร่นาดากกล้า (กรมศิลปากร, 2563: 1)

ส่วนประเพณีสารทเดือนสิบ (แซนโฎนตา) ในจังหวัดสุรินทร์ ยังคงมีการปฏิบัติสืบทอดกันมาถึงปัจจุบันนี้ ด้วยได้รับอิทธิพลจากคติความเชื่อการบูชาบรรพบุรุษ การบูชาเทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์ ได้รับอิทธิพลความเชื่อการบูชาตามคติทางพระพุทธศาสนา และได้รับคติความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจการให้คุณให้โทษของผีบรรพบุรุษ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในชุมชน เพราะคติความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายเขมรในเทศกาลสารทเดือนสิบ ประตุยมโลกจะเปิด เปรตจะเดินทางมาเยี่ยมญาติเพื่อขอส่วนบุญจากญาติพี่น้องของตน จึงต้องจัดทำอาหาร ขนมข้าวต้ม เพื่อต้อนรับผีบรรพบุรุษเหล่านั้น ซึ่งการประกอบพิธีเมื่อถึงรุ่งเช้าของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ก็จะนำอาหารขนมข้าวต้มไปถวายพระสงฆ์ที่วัด เพื่ออุทิศส่วนบุญให้ผีบรรพบุรุษของตน เรียกพิธีนี้ว่า “การทำบุญวันสารทเล็ก” ซึ่งเชื่อว่าผีบรรพบุรุษจะออกมาจากยมโลกได้ 15 วัน หลังจากนั้นต้องกลับไปปรับกรรมในยมโลกตามเดิม การประกอบพิธีสารทนั้น มีระยะเวลาการทำบุญ 2 ช่วง คือ 1) ช่วงสารทเล็ก (เบณท์ตุง) ประกอบพิธี วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 2) ช่วงสารทใหญ่ นับไปอีก 14 วัน นับจาก วันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 ถึง วันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 เป็นวันสารทใหญ่ (เบณท์ทม) ในเทศกาลสารทเดือนสิบ นอกจากจะเป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนบุญให้ผีบรรพบุรุษแล้ว ยังเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูตต่อผู้มีพระคุณ การสร้างปฏิสัมพันธ์ ความรักความอบอุ่นของสมาชิกในครอบครัวเครือญาติ จนถึงการสร้างสามัคคีของคนในชุมชนด้วย (ชมรมรักษโหราศาสตร์ภาคพิธีกรรมบุรีรัมย์, 2563: 1) ด้านคติความเชื่อของชาวไทยเขมรมีความเชื่อในเรื่องบรรพบุรุษ ชาวบ้านเชื่อว่าผีบรรพบุรุษหรือที่เรียกว่า “โฎนตา” เป็นผู้ที่มีอำนาจให้คุณและโทษแก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ได้ ถ้าใครไม่ปฏิบัติตามประเพณีพิธีกรรมแซนโฎนตาก็จะถูกสังข์คมลงโทษกล่าวหาว่าเป็นคนอกตัญญู และเชื่อว่าคนอกตัญญูจะประสบแต่ความล้มเหลวในชีวิต ไม่มีความสุขความเจริญนอกจากนี้ ยังเชื่อว่าโฎนตาจะดลบันดาลให้ฝนตกตามฤดูกาล เพื่อให้ความอุดมสมบูรณ์ด้านเกษตรกรรมอีกด้วย พิธีกรรมแซนโฎนตานับว่ามีบทบาทต่อชาวไทยเขมรสุรินทร์เป็นอย่างมากเพราะความเชื่อในการนับถือผีบรรพบุรุษเดียวกันเป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชนทำให้เป็นคนมีระเบียบวินัย ก่อให้เกิดความรัก สามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน (เพชรภรณ์ โสลาภา, 2537: 64)

การประกอบพิธีสารทบุญเดือนสิบ สอดคล้องกับคติความเชื่อในพระพุทธศาสนา คือหลักปฏิบัติที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสไว้คือ การทำพลีกรรม (อง.จตุกก. (ไทย) 21/61/103) 5 อย่าง คือ ญาติพลี อดิถิปลี ปุพพเปตพลี ราชพลี เทวดาพลี นอกจากนั้นหลักธรรมที่เห็นได้จากประเพณีสารทเดือนสิบ ก็คือการเคารพผู้ใหญ่ที่เป็นบรรพบุรุษในวงศ์ตระกูล และการแสดงออก ซึ่งความกตัญญูรู้คุณต่อบิดามารดาและบรรพบุรุษ ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่ของผู้ครองเรือนทั่วไปจะพึงกระทำ และไม่จำเพาะเจาะจงว่าจะต้อง

ทำให้แก่ผู้ที่เป็นสมาชิกภายในครอบครัว หรือผู้ที่เป็นเครือญาติของตนเท่านั้น แต่ให้กระทำแก่ผู้อื่นที่เป็นมิตรสหาย หรือผู้ที่อยู่ร่วมสังคมเดียวกันว่าโดยหลักก็คือการทำกุศลกรรมบางอย่างแล้ว อุทิศส่วนบุญที่เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วยนั่นเอง หลายครั้งที่การอุทิศส่วนบุญมุ่งไปยังเปรตและบรรพชน ซึ่งเชื่อกันว่าบัดนี้อาจจะกำลังประสบความทุกข์อยู่ในทุกติภูมิ การกระทำดังกล่าวนี้ว่า มีประโยชน์ในเชิงปฏิบัติต่อการระงับความหิวของเปรตนั้นเป็นอย่างยิ่ง และเป็นเครื่องรับประกันว่า พวกเขาจะไม่สร้างความเดือดร้อนต่อมนุษย์อีกด้วย (Bhikku Khantipalo, 1970: 59) ยิ่งไปกว่านั้น หากพิจารณาถึงประโยชน์ ที่สังคมจะพึงได้จากการบูชาคุณของญาติที่ล่วงลับไปแล้วนี้ ก็สามารถมองเห็นช่องทางที่จะขยายประโยชน์ออกไปได้อย่างกว้างขวาง กล่าวคือ เมื่อผู้ที่ล่วงลับไปแล้วเคยสร้างคุณงามความดีไว้มากจนเป็นที่ประจักษ์แก่สังคม สังคมก็จะช่วยกันยกย่องเชิดชูคุณงามความดีของเขาการกระทำอย่างนี้นับว่าเป็นผลดีแก่สังคม ในการที่จะดำรงรักษาสังคมนั้นให้มั่นคงเป็นปึกแผ่น ทำให้สังคมมีความสุขมีความสามัคคีกลมเกลียวกัน (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2540: 7) ดังนั้น การที่จะได้ส่วนบุญนั้นผู้อุทิศและผู้รับส่วนบุญจะต้องประกอบไปด้วยองค์ 4 ประการ คือ 1) ผู้ทำบุญและอุทิศส่วนบุญจากการทำบุญ 2) ผู้รับไทยธรรมที่จะอุทิศต้องมีคุณสมบัติเหมาะสม 3) ของที่ตั้งใจมอบ (ไทยธรรม) และ 4) ผู้อุทิศส่วนบุญอุทิศส่วนบุญไปให้ (สุมาลัย กาลวิบูลย์, 2554: 99)

จากความเป็นมาของบุญประเพณีสารทเดือนสิบดังกล่าว จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยเรื่อง “คติความเชื่อในประเพณีบุญแห่นางตานและประเพณีบุญข้าวสากในจังหวัดสุรินทร์” เพื่อจะได้ศึกษาถึงความแตกต่างหรือความคล้ายคลึงกันของบุญประเพณีทั้งของชาวไทยเขมรและชาวไทยลาว และการอนุรักษ์ประเพณีไว้ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ดงามสืบทอดให้ลูกหลานต่อไป

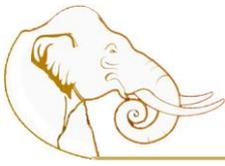
วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาประเพณีบุญแห่นางตานในจังหวัดสุรินทร์
- 2) เพื่อศึกษาประเพณีบุญข้าวสากในจังหวัดสุรินทร์
- 3) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบประเพณีบุญแห่นางตานกับประเพณีบุญข้าวสากในจังหวัดสุรินทร์

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ภาคสนาม โดยกำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัยไว้ ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย (1) การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลในเชิงเอกสาร โดยศึกษาจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 (2) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ หนังสือ ตำรา เอกสาร บทความทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงบทความ ข่าวสาร ข้อมูลที่ปรากฏทางสื่อออนไลน์ต่าง ๆ

2. **ขอบเขตด้านเนื้อหา** ในการวิจัยครั้งนี้ ศึกษาประเพณีบุญแขนโฌนตาในจังหวัดสุรินทร์ ศึกษาประเพณีบุญข้าวสากในจังหวัดสุรินทร์ และศึกษาเปรียบเทียบประเพณีบุญแขนโฌนตากับประเพณีบุญข้าวสากในจังหวัดสุรินทร์

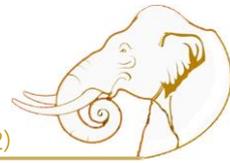
3. **ขอบเขตด้านพื้นที่** ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านพื้นที่ จำนวน 6 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอปราสาท อำเภอสนม อำเภอรัตนบุรี อำเภอศีขรภูมิ และอำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

4. **ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลหลัก** จำนวน 22 รูป/คน ประกอบไปด้วย พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน เจ้าหน้าที่ของรัฐ และประชาชน (1) กลุ่มชาวไทยเขมร จำนวน 11 รูป/คน (2) กลุ่มชาวไทยลาว จำนวน 11 รูป/คน โดยมีเกณฑ์คัดเลือกคือ เป็นชุมชนชาวไทยเขมรและไทยลาว ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ 6 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอปราสาท อำเภอสนม อำเภอรัตนบุรี อำเภอศีขรภูมิ และอำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ที่สามารถให้คำตอบได้เกี่ยวกับประเพณีบุญแขนโฌนตาและประเพณีบุญข้าวสากในจังหวัดสุรินทร์

5. **การวิเคราะห์ข้อมูล** (1) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาด้านทฤษฎี และภาคสนาม โดยใช้วิธีอธิบายเชิงพรรณนา ในประเด็นต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย (2) เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลสำเร็จเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยนำผลที่ได้จากการวิเคราะห์ในแต่ละประเด็นมาสรุป เพื่อนำไปสู่ขั้นตอนของการเขียนรายงานการวิจัย สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะในการทำวิจัยในครั้งต่อไป

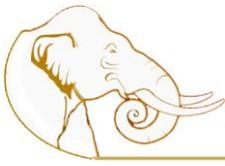
ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1. ผลการวิจัยพบว่า ประเพณีบุญแขนโฌนตาในจังหวัดสุรินทร์ 1) แนวคิดความเป็นมา แบ่งออกได้ 3 ประเด็น คือ ประเด็นที่ 1 ไม่ปรากฏหลักฐานว่าประเพณีบุญแขนโฌนตามีมาตั้งแต่เมื่อไหร่ ปรากฏเพียงหลักฐานที่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างคติความเชื่อเรื่องผี วิญญาณ เปรต กับความเชื่อทางพุทธศาสนา ความเชื่อ ประเพณี และแนวทางปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาสามารถเชื่อมโยงหลักฐานความเป็นมาได้จากพระไตรปิฎกในเปตวัตถุ วิมานวัตถุ และติโรกษทสูตร ว่าด้วยเรื่องเปรตที่อยู่ภายนอกฝาเรือน ประเด็นที่ 2 สันนิษฐานว่าประเพณีบุญแขนโฌนตา เป็นประเพณีที่รับมาจากอินเดีย ประเด็นที่ 3 เชื่อว่ามีการสืบทอดกันมายาวนาน เป็นคติความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลมาจากคติความเชื่อเรื่องการบูชาบรรพบุรุษ การบูชาเทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์ และคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งกับคติความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผี เป็นการทำบุญอุทิศถึงดวงวิญญาณผู้ล่วงลับ มีความเชื่อว่าเป็นวันที่ประตูนรกจะเปิดนรก จะปล่อยดวงวิญญาณกลับมาโลก วิญญาณทุกประเภทจะสามารถรับบุญได้ จึงต้องมีการจัดบุญประจำปีขึ้นมา ซึ่งตรงกับวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 เชื่อว่าประตูนรกจะเปิด ผีจะเดินทางมาเยี่ยมญาติเพื่อขอส่วนบุญจากญาติพี่น้องของตน เรียกประเพณีนี้ว่า “แขนโฌนตา” ความสำคัญของประเพณีบุญแขนโฌนตา เพื่อบูชาบรรพบุรุษ เช่น ไห้ว ปู ยา ตา ยาย หรือบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เรียกได้ว่า “เป็นวันรวมญาติ” การกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ รำลึกถึงคนที่เสียชีวิตไปแล้ว ประเพณีบุญแขนโฌนตา มีระยะเวลาการทำบุญ 2 ช่วง ดังนี้ (1) ช่วงสารทเล็ก (เบณท์ตุง) ประกอบพิธีวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 (2) ช่วงสารทใหญ่ นับไปอีก 14 วัน นับจาก วันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 ถึง วันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 เป็นวันสารทใหญ่ (เบณท์ทม) ประเพณีบุญแขนโฌนตา 3 ส่วน คือ (1) ความเชื่อเดิมเรื่องผีบรรพบุรุษ เรื่องภพภูมิตามคติใน

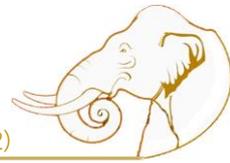
พุทธศาสนา และตามธรรมเนียมท้องถิ่น (2) แนวทางปฏิบัติที่ทำสืบเนื่องต่อกันมา คือการปฏิบัติตามบุพการี ทั้งที่มีชีวิตอยู่และล่วงลับไปแล้ว (3) ส่วนของพิธีกรรม ประกอบด้วย บุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรม, อุปกรณ์ที่ใช้ ในการประกอบพิธีกรรม, สถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม, ระยะเวลาในการประกอบพิธีกรรม และ ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม ประเพณีบุญแซนโฆนตา เป็นการอนุรักษ์ประเพณีอันดีงามไว้มิให้สูญหาย สร้างความรักความสามัคคี และเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบุพการีที่ล่วงลับไปแล้ว รวมถึงการส่งเสริม ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา (พระปลัดชีวิน สุขกาโม, 2565)

วัตถุประสงค์ที่ 2. ผลการวิจัยพบว่า ประเพณีบุญข้าวสากในจังหวัดสุรินทร์ 1) แนวคิดความ เป็นมา แบ่งออกได้ใน 2 ประเด็น คือ ประเด็นที่ 1 มีเรื่องเล่าไว้ในธรรมบทว่า มีเรื่องเล่าไว้ในธรรมบทว่า มีบุตรชายกมฺมที่ผู้หนึ่ง เมื่อพ่อสิ้นชีวิตแล้วแม่ได้หาหญิงผู้มีอายุและตระกูลเสมอกันมาเป็นภรรยา แต่อยู่ ด้วยกันหลายปีไม่มีบุตรแม่จึงหาหญิงอื่นมาเป็นภรรยาอีกต่อมาเมียน้อยมีลูก เมียหลวงจึงคิดฆ่าทั้งแม่ และลูกเสีย ฝ่ายเมียน้อยเมื่อก่อนจะตายก็คิดอาฆาตเมียหลวงไว้ ซึ่งผลัดกันฆ่ากันไปมาหลายชาติ จนกระทั่ง ชาติสุดท้ายฝ่ายหนึ่งไปเกิดเป็นคน อีกฝ่ายหนึ่งไปเกิดเป็นยักษ์ณี ท้ายที่สุดพระองค์ทรงสั่งสอนไม่ให้ พยาบาทจองเวรกัน แล้วจึงโปรดให้นางยักษ์ไปอยู่ตามหัวไร่ปลายนา นางยักษ์ตนนี้มีความรู้เกณฑ์เกี่ยวกับ ฝนและน้ำดี ปีไหนฝนจะตกดีหรือไม่ดีจะแจ้งให้ชาวเมืองได้ทราบ ชาวเมืองให้ความนับถือมาก จึงได้นำอาหารไปส่งนางยักษ์อย่างบริบูรณ์โดยสม่ำเสมอ นางยักษ์จึงได้อาหารเหล่านั้นไปถวายเป็น สลากภัตแด่พระภิกษุสงฆ์วันละแปดที่เป็นประจำ ไทยลาวจึงถือเอาการถวายสลากภัตหรือบุญข้าวสากนี้ เป็นประเพณีสืบมาและเมื่อถึงวันทำบุญข้าวสาก นอกจากนำข้าวสากไปถวายพระภิกษุสงฆ์และวางไว้ บริเวณวัด เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว ชาวบ้านจะเอาอาหารไปเลี้ยงนางยักษ์หรือนางผีเสื้อนา ในบริเวณนาของตนแต่เปลี่ยนเรียกนางยักษ์ว่า “ตาแฮก” ประเด็นที่ 2 บุญข้าวสากเป็นการทำบุญอุทิศ ให้กับบรรพบุรุษ ซึ่งชาวไทยลาวได้ทำอย่างต่อเนื่องจนกลายมาเป็นประเพณีที่สำคัญ ในการทำบุญอุทิศส่วน กุศลแก่ญาติที่ล่วงลับนี้ ชาวบ้านจะถือโอกาสเลี้ยงตาแฮกของชาวไทยลาวหรือชาวอีสานจะหมายถึง ภูมินา หรืออารักข์ที่ทำหน้าที่รักษาความอุดมสมบูรณ์ของนาข้าว โดยนำ “ข้าวสาก” ที่เหลือจากทำพิธีสงฆ์ไปวาง ไว้ที่หน้าของนาเพื่อเช่นสรวงตาแฮก ชาวไทยลาวหรือชาวอีสาน ยึดถือปฏิบัติประเพณีสืบต่อกันมาตั้งแต่ บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน ประเพณีบุญข้าวสาก เป็นการทำบุญอุทิศให้บรรพบุรุษปู่ ย่า ตา ยาย และญาติพี่น้อง ที่ล่วงลับไปแล้ว ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ตามคติธรรมความเชื่อว่าเป็นวันที่พระยายมเปิดขุมนรกให้ สัตว์นรกได้มารับส่วนบุญจากญาติพี่น้องที่อยู่ในมนุษย์โลก ตั้งแต่เที่ยงคืนถึงวันขึ้น 14 ค่ำ ไปจนถึงเที่ยงคืน วันขึ้น 15 ค่ำ เมื่อพวกเปรตหรือสัตว์นรกเหล่านั้นมารับส่วนบุญ จากญาติพี่น้องที่อยู่ในมนุษย์โลก ข้าวสาก หมายถึง ชื่องานบุญกลางเดือนสิบ สลากภัตถวายสงฆ์ หรือห่ออาหารคาวหวาน หมากพลู บุหรี่ ที่นำไปเช่น วิญญาณบรรพบุรุษ คำว่า “สาก” คือเครื่องมือสำหรับตำอย่างหนึ่งคู่กับครก แต่สากในที่นี้น่าจะกร่อนมา จากคำว่าสลากเพราะบุญนี้จะเกี่ยวกับการใช้สลาก คือสลากภัต เช่น ก่อนจะนำของถวายพระชาวบ้านจะ จับสลากชื่อพระภิกษุสามเณรก่อนสลากที่จับถูกชื่อพระภิกษุสามเณรรูปใดก็นำของไปถวายพระภิกษุ สามเณรรูปนั้น ประเพณีบุญข้าวสาก เวลาในการประกอบพิธีสารท แบ่งเป็น 2 ช่วง คือช่วงที่ 1 สารทเล็ก มีช่วงระยะเวลาการทำบุญให้ผีบรรพบุรุษตลอด 8 วัน เริ่มมีการประกอบพิธี ตั้งแต่วันขึ้น 15 ค่ำ ถึง วันแรม

8 ค่ำ เดือน 10 ช่วงที่ 2 สารทใหญ่ มีช่วงระยะเวลาการทำบุญให้ผีบรรพบุรุษตลอด 7 วัน เริ่มตั้งแต่วันแรม 9 ค่ำ ถึง วันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 พิธีสารทที่สำคัญจะประกอบพิธีวันแรม 14 ค่ำ ช่วงนี้จะมีพิธีเซ่นไหว้ตลอดวัน แต่การรวมญาติเพื่อเซ่นไหว้จะประกอบพิธีในเวลาประมาณ 16.00-18.00 น. เป็นต้นไปจนถึงรุ่งเช้า ซึ่งประเพณีสารทนี้มีระยะเวลายาวนานถึง 15 วัน ประเพณีบุญข้าวสากนั้น ได้สร้างความสามัคคีในครอบครัว แสดงความกตัญญูต่อบุพการี และเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณี (พระครูโสภณวรานุรักษ์, 2565)

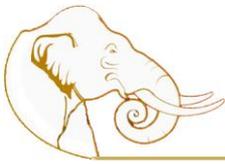
วัตถุประสงค์ที่ 3. ผลการวิจัยพบว่า เปรียบเทียบประเพณีบุญแซนโถงตากับประเพณีบุญข้าวสากในจังหวัดสุรินทร์ 1) แนวคิดเหมือนกัน เกี่ยวกับประเพณีบุญแซนโถงตากับประเพณีบุญข้าวสากในจังหวัดสุรินทร์ คือ (1) ในจุดประสงค์หลักของประเพณีก็คือการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว เป็นพิธีกรรมที่แสดงออกถึงความกตัญญูต่อบุพการีที่มีต่อผู้มีพระคุณ (2) บุญประเพณีตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 เหมือนกันในช่วงสารทเล็ก (3) เป็นประเพณี เพื่อบูชาบรรพบุรุษ เช่น ไหว้ปู่ ย่า ตา ยาย หรือบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เป็นวันรวมญาติ การกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ รำลึกถึงคนที่เสียชีวิตไปแล้ว ซึ่งมีแนวคิดแตกต่างกันของกลุ่มชุมชนชาวไทยเขมร และกลุ่มชุมชนชาวไทยลาว คือ ไทยเขมร ความเป็นมาของประเพณีบุญแซนโถงตากับ ประเด็นที่ 1 ไม่ปรากฏหลักฐานว่าประเพณีบุญแซนโถงตากับ มีมาตั้งแต่เมื่อไหร่ ปรากฏเพียงหลักฐานที่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างคติความเชื่อเรื่องผี วิญญาณ เปรต ผนวกกับความเชื่อทางพุทธศาสนา คือ ส่วนที่ 1 ความเชื่อ ประเพณี และแนวทางปฏิบัติจากพระไตรปิฎกในเขตวัดและวิมานวัด เป็นต้น ส่วนที่ 2 มีความเชื่อว่าเมื่อพุทธศาสนาเข้ามาในดินแดนจังหวัดสุรินทร์ พระภิกษุที่ต้องการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้หยิบยกเอาความเชื่อที่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่โรกขทศสูตร ว่าด้วยเรื่องเปรตที่อยู่ภายนอกฝาเรือน ประเด็นที่ 2 สันนิษฐานว่าประเพณีบุญแซนโถงตากับ เป็นประเพณีที่รับมาจากอินเดีย ประเด็นที่ 3 เชื่อว่ามีการสืบทอดกันมายาวนาน เป็นคติความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลมาจากคติความเชื่อเรื่องการบูชาบรรพบุรุษ การบูชาเทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์ คติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผี 2) ต่างกันแค่ชื่อเรียกบุญประเพณี ชาวไทยเขมรเรียกว่า “แซนโถงตากับ” คำว่า “โถง” หมายถึง ย่าหรือยาย คำว่า “ตากับ” หมายถึง ปู่หรือตา ไทยลาว เรียก บุญข้าวสาก ข้าวสาก หมายถึง ชื่องานบุญกลางเดือนสิบ สลากภัตถวายสงฆ์ หรือห่ออาหารคาวหวาน มากาพลู บุหรี่ ที่นำไปเซ่นวิญญาณบรรพบุรุษ (พระครูรัตนธรรมานุรักษ์, 2564) ประเพณีบุญแซนโถงตากับและประเพณีบุญข้าวสาก มีความคล้ายกันคือ ระยะเวลาการทำบุญ 2 ช่วง คือ (1) ช่วงสารทเล็ก (2) ช่วงสารทใหญ่ มีความเหมือนกันในส่วนพิธีกรรมและเหมือนกันใน 4 ด้าน คือ (1) ด้านการอนุรักษ์ประเพณีได้สืบทอดวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามไว้มิให้สูญหาย (2) ด้านการสร้างความรักความสามัคคีภายในครอบครัว (3) ด้านความกตัญญูลูกหลานได้แสดงความกตัญญูต่อบุพการีที่ล่วงลับไปแล้ว (4) ด้านจิตใจ ทำให้เกิดความสบายใจ เพราะว่าเป็นการปฏิบัติที่ครอบงำประกอบตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา คือมีการให้ทานกับผู้มีพระคุณ ให้ทานพระสงฆ์ มีการสมาทานศีลถึงแม้ว่าจะทำเป็นแค่พิธีกรรม แต่ก็มีผลด้านจิตใจไม่มากนักน้อย ได้ฟังพระสวดมนต์ทำให้เกิดสมาธิ เรียกได้ว่าเป็นการภาวนาไปในตัว ชาวไทยเขมรมีความคิดเห็นแตกต่างใน 2 ด้าน คือ (1) ด้านการส่งเสริมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา (2) ด้านการทำบุญ ได้อุทิศบุญกุศลให้กับบุพการี หรือญาติพี่น้องที่

ล่องลับไปแล้ว และชาวไทยลาว มีความคิดเห็นแตกต่างกัน 2 ด้านเช่นกัน (1) ด้านความเชื่อ มีความเชื่อว่า หากลูกหลานคนใดไม่ทำบุญไปให้ไม่จัดสำหรับเซ่นไหว้หรือไม่ไปร่วมพิธีกรรม ผีบรรพบุรุษอาจไม่พอใจ เป็นเหตุให้ทำมาหากินไม่ราบรื่น เพราะอาจถูกเปรตที่เป็นญาติสาปแช่ง จิตใจเกิดความกังวลไม่เป็นสุขด้วยความเชื่ออย่างนี้ ทุกคนจึงพยายามไปร่วมให้ได้ (2) ด้านความเป็นสิริมงคล เมื่อได้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับ บุพการีหรือญาติพี่น้องที่ล่องลับไปแล้ว จะเกิดความเป็นสิริมงคลต่อตนเองและครอบครัว กิจการ การงาน เจริญรุ่งเรือง (พระโกศล อุตฺตโร (ทราญเพ็ชร), 2564)

อภิปรายผล

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า ประเพณีบุญแซนโฌนตาในจังหวัดสุรินทร์ 1) แนวคิดเกี่ยวกับประเพณีบุญแซนโฌนตาในจังหวัดสุรินทร์ มีความเป็นมา คือไม่ปรากฏหลักฐานว่าสารทเดือนสิบของชาวไทยเชื้อสายเขมรมีมาตั้งแต่เมื่อไหร่ ปรากฏเพียงหลักฐานที่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่าง คติความเชื่อเรื่องผี วิญญาณ เปรต ผนวกกับความเชื่อทางพุทธศาสนา ความเชื่อ ประเพณี และแนวทางปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาสามารถเชื่อมโยงหลักฐานความเป็นมาได้จากพระไตรปิฎกในเขตวิมานวัตถุ และติโรกษทสูตร ว่าด้วยเรื่องเปรตที่อยู่ภายนอกฝาเรือน สันนิษฐานว่าประเพณีสารทเดือนสิบ เป็นประเพณีที่รับมาจากอินเดีย และเชื่อว่ามีารสืบทอดกันมายาวนาน เป็นคติความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลมาจากคติความเชื่อเรื่องการบูชาบรรพบุรุษ การบูชาเทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์ และคติความเชื่อทาง พระพุทธศาสนา ร่วมกับกับคติความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผี เป็นการทำบุญอุทิศถึงดวงวิญญาณผู้ล่วงลับ มีความเชื่อว่าเป็นวันที่ประตูยมโลกจะเปิด นรกจะปล่อยดวงวิญญาณกลับมาโลก วิญญาณทุกประเภทจะสามารถรับบุญได้ จึงต้องมีการจัดบุญประจำปีขึ้นมา ซึ่งตรงกับวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 ที่เลือกเดือนสิบเพราะว่า ประตูยมโลกจะเปิด ผีจะเดินทางมาเยี่ยมญาติเพื่อขอส่วนบุญจากญาติพี่น้องของตน ชาวไทยเขมรจึงต้องมีการจัดทำอาหาร เพื่อต้อนรับผีบรรพบุรุษเหล่านั้น เรียกประเพณีนี้ว่า “แซนโฌนตา” ซึ่งเป็นความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายเขมรเมื่อถึงช่วงเทศกาลสารทเดือนสิบ ประเพณีบุญแซนโฌนตาในจังหวัดสุรินทร์ มีความสำคัญเพื่อบูชาบรรพบุรุษ เช่น ไหว้ปู่ ย่า ตา ยาย หรือบรรพบุรุษที่ล่องลับไปแล้ว เรียกได้ว่าเป็นวันรวมญาติการกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ รำลึกถึงคนที่เสียชีวิตไปแล้ว ประเพณีบุญแซนโฌนตาในจังหวัดสุรินทร์ นั้นเป็นการอนุรักษ์ประเพณีได้สืบทอดวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามไว้มิให้สูญหาย สร้างความรักความสามัคคีภายในครอบครัว ลูกหลานได้แสดงความกตัญญูต่อบุพการีได้อุทิศบุญกุศลให้กับบุพการี หรือญาติพี่น้องที่ล่องลับไปแล้ว และได้ส่งเสริมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เพราะมีการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับ พระอริการช่วง ฐิตโสภโณ (ตั้งอยู่) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาคติทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในประเพณีสารทเดือนสิบ (แซนโฌนตา) ของจังหวัดสุรินทร์” ผลการวิจัยพบว่า ประเพณีนี้ได้เกิดขึ้นมานานแล้ว แต่ไม่พบว่าครั้งแรกได้เกิดขึ้นตั้งแต่เมื่อใด และยังพบว่า ประเพณีสารทของชาวจังหวัดสุรินทร์นี้ ได้มีกำเนิดมาจากความเชื่อเรื่องการทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตายที่ปรากฏในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนานั้นเอง ในปัจจุบันภาษาท้องถิ่นของชาวสุรินทร์เรียกประเพณีสารทว่า “แซนโฌนตา” ซึ่งมีกิจกรรมหลายอย่าง เช่น พิธีเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ การทำบุญที่วัดเพื่ออุทิศให้แก่ผู้ตาย มีการจัด

ขบวนแห่เครื่องเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษอย่างใหญ่โตไปตามถนนสายสำคัญภายในตัวเมือง มีหน่วยงานราชการ และวัดในจังหวัดสุรินทร์เข้าร่วมในขบวนแห่ด้วย ประเพณีสารทเดือนสิบของชาวจังหวัดสุรินทร์ มีอยู่ 2 ช่วง ดังนี้ 1) ประเพณีเบญจตุง คือ ประเพณีสารทเล็ก จะประกอบพิธีกรรมในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 และ 2) ประเพณีเบญจท่ม คือ สารทใหญ่ จะประกอบพิธีกรรมในวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 คติทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในประเพณีสารทเดือนสิบของชาวจังหวัดสุรินทร์ ได้มีคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ดังนี้ คือ 1) คติความเชื่อเรื่องบุญ เช่น การให้ทาน การรักษาศีล การภาวนา เพื่อความสุขของตัวเอง และเพื่อทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย 2) คติความเชื่อเรื่องการบูชา เช่น การบูชาด้วยวัตถุสิ่งของ และการปฏิบัติ แต่การบูชาตามคติความเชื่อแบบโบราณก็ยังปรากฏอยู่เพราะมีการฆ่าสัตว์ คือ ไก่ ปลา และหมู เป็นเครื่องเช่นไหว้ด้วย 3) คติความเชื่อเรื่องความกตัญญู คือ การปรนนิบัติบิดามารดา ครูอาจารย์ ยอมรับคำสั่งสอน และตอบแทนผู้มีพระคุณด้วยปัจจัยสี่ 4) คติความเชื่อเรื่องสังคหวัตถุ คือ ในประเพณีสารทนี้จะมีการแบ่งปันกันของคนในครอบครัวและชุมชน (พระอธิการช่วง ฐิตโสภโณ (ตั้งอยู่), 2554: 1-2)

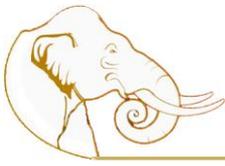
ผลจากการวิจัยวัตถุประสงคที่ 2 พบว่า ประเพณีบุญข้าวสากในจังหวัดสุรินทร์

1) แนวคิดเกี่ยวกับประเพณีบุญข้าวสากในจังหวัดสุรินทร์ มีความเป็นมาแบ่งออกได้ 2 ประเด็น คือ **ประเด็นที่ 1** มีเรื่องเล่าไว้ในธรรมบทว่า มีบุตรชายกมฺมพิผู้หนึ่ง เมื่อพ่อสิ้นชีวิตแล้วแม่ได้หาหญิงผู้มียาและตระกูลเสมอกันมาเป็นภรรยา แต่อยู่ด้วยกันหลายปีไม่มีบุตรแม่จึงหาหญิงอื่นมาเป็นภรรยาอีกต่อมาเมียน้อยมีลูก เมียหลวงจึงคิดฆ่าทั้งแม่และลูกเสีย ฝ่ายเมียน้อยเมื่อก่อนจะตายก็คิดอาฆาตเมียหลวงไว้ชาติต่อมาฝ่ายหนึ่งไปเกิดเป็นแมวอีกฝ่ายหนึ่งไปเกิดเป็นไก่ ชาติสุดท้ายฝ่ายหนึ่งไปเกิดเป็นคน อีกฝ่ายหนึ่งไปเกิดเป็นยักษ์ณี พอฝ่ายไปเกิดเป็นคนแต่งงานและคลอดลูกนางยักษ์ณีจึงจ้องเฝ้าติดตามไปกินลูกถึงสองครั้ง ซึ่งพอดีกับพระพุทธเจ้ากำลังทรงแสดงพระธรรมเทศนาอยู่นางและสามีจึงนำลูกน้อยไปถวายขอชีวิตไว้ นางยักษ์จะตามเข้าไปในเขตวัดมหาวิหารไม่ได้ เพราะถูกเทวดากางกั้นไว้ พระพุทธเจ้าจึงโปรดให้พระอานนท์ไปเรียกนางยักษ์เข้ามาฟังพระธรรมเทศนาพระองค์ทรงสั่งสอนไม่ให้พยาบาทจ้องเฝ้ากัน **ประเด็นที่ 2** บุญข้าวสากเป็นการทำบุญอุทิศให้กับบรรพบุรุษ ซึ่งชาวไทยลาวได้ทำอย่างต่อเนื่องจนกลายมาเป็นประเพณีที่สำคัญที่ชาวไทยลาวหรือชาวอีสานจะต้องทำในเดือนสิบ โดยที่คนทั่วไปเข้าใจว่าการทำบุญข้าวสากเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วเท่านั้น ความหมายของบุญประเพณีสารทเดือนสิบของชาวไทยลาว เรียกประเพณีบุญข้าวสาก เป็นการทำบุญอุทิศให้บรรพบุรุษปู่ ย่า ตา ยาย และญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ความสำคัญ คือเป็นความเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษ ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องภูตผีวิญญาณ ประเภทบุญประเพณี เวลาในการประกอบพิธีสารท ในสาระสำคัญแบ่งเป็น 2 ช่วง คือช่วงที่ 1 สารทเล็ก ช่วงที่ 2 สารทใหญ่ มีช่วงระยะเวลาการทำบุญให้ผีบรรพบุรุษตลอด 7 วัน เริ่มตั้งแต่วันแรม 9 ค่ำ ถึง วันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 พิธีสารทที่สำคัญจะประกอบพิธีวันแรม 14 ค่ำช่วงนี้จะมีพิธีเช่นไหว้ตลอดวัน แต่การรวมญาติเพื่อเช่นไหว้จะประกอบพิธีในเวลาประมาณ 16.00-18.00 น. เป็นต้นไปจนถึงรุ่งเช้า ซึ่งประเพณีสารทนี้มีระยะเวลายาวนานถึง 15 วัน ซึ่งสอดคล้องกับ **พระมหาอรุณ อรุณธมโม (สุภะโกศล)** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “อิทธิพลของอรรถกถาธรรมบทต่อพิธีกรรมและประเพณีของชาวอีสาน” ผลการวิจัยพบว่า ประเพณีฮีตสิบสองบางประเพณีมาจากความเชื่อดั้งเดิมใน

นิทานชั้นอรรถกถาของธรรมบท ดังจะเห็นจากประเพณี “บุญคุณลาน” ซึ่งชาวอีสานนิยมทำนาข้าว เป็นอาชีพหลักมีข้าวเป็นอาหารประจำวัน หากได้ข้าวมากก็จะแบ่งขายพอได้ค่าใช้จ่ายในครอบครัวคนเหล่านี้มีความกตัญญูรู้คุณสิ่งที่ให้ประโยชน์แก่ตน ข้าวเป็นพืชที่มีคุณค่าต่อคนเราจึงมีความเชื่อว่าข้าวมีวิญญาณหรือขวัญประจำอยู่ตามความเชื่อดั้งเดิมคือการยอมรับความศักดิ์สิทธิ์ของธรรมชาติ ความเชื่อว่ามีชีวิตในทุกสิ่ง ดังนั้นเมื่อทำการเก็บเกี่ยวเสร็จแล้วก่อนจะขนข้าวขึ้นฉางข้าว ชาวอีสานจะทำบุญเพื่อความเป็นสิริมงคลเพิ่มความมั่งมีศรีสุขแก่ครอบครัวและเพื่ออัญเชิญขวัญข้าวให้มาอยู่ประจำจะได้กินข้าวไม่เปลืองทำนาก็ได้ผลดีในฤดูกาลต่อไป (พระมหาอรุณ อรุณธมโม (สุภะโกศล), 2538: 1-2)

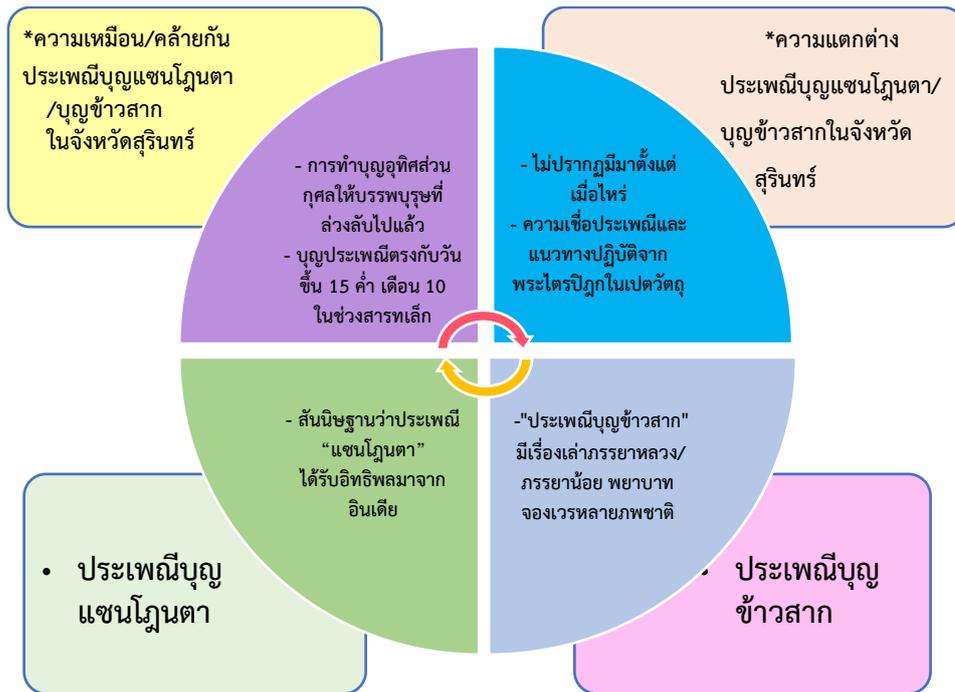
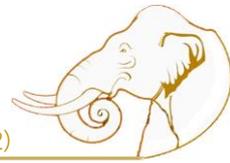
ผลจากการวิจัยวัตถุประสงคที่ 3 พบว่า เปรียบเทียบประเพณีบุญแซนโฎนตากับประเพณีบุญข้าวสากในจังหวัดสุรินทร์ 1) แนวคิดเหมือนกัน เกี่ยวกับประเพณีบุญแซนโฎนตากับประเพณีบุญข้าวสากในจังหวัดสุรินทร์ คือ ในจุดประสงค์หลักของประเพณีก็คือการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว เป็นพิธีกรรมที่แสดงออกถึงความกตัญญูต่อบุคคลที่มีต่อผู้มีพระคุณ บุญประเพณีตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 เหมือนกันในช่วงสารทเดือนสิบ เป็นประเพณีเพื่อบูชาบรรพบุรุษ หรือบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เรียกได้ว่าเป็นวันรวมญาติ การกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ รำลึกถึงคนที่เสียชีวิตไปแล้ว 2) แนวคิดแตกต่างกัน ประเพณีบุญแซนโฎนตากับประเพณีบุญข้าวสากในจังหวัดสุรินทร์ คือ (1) ประเพณีบุญแซนโฎนตา ความเป็นมาของประเพณี ไม่ปรากฏหลักฐานว่าประเพณีบุญแซนโฎนตามีมาตั้งแต่เมื่อไหร่ ปรากฏเพียงหลักฐานที่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างคติความเชื่อเรื่อง ผี วิญญาณ เปรต ผนวกกับความเชื่อทางพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ความเชื่อ ประเพณี และแนวทางปฏิบัติจากพระไตรปิฎกในเขตวัตถุและวิมานวัตถุ เป็นต้น ส่วนที่ 2 มีความเชื่อว่าเมื่อพุทธศาสนาเข้ามาในดินแดนจังหวัดสุรินทร์ พระภิกษุที่ต้องการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้หยิบยกเอาความเชื่อที่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่โรกฤษสุตตร ว่าด้วยเรื่อง เปรตที่อยู่ภายนอกฝาเรือน สันนิษฐานว่าประเพณีบุญแซนโฎนตา เป็นประเพณีที่รับมาจากอินเดีย และเชื่อว่ามีารสืบทอดกันมายาวนาน เป็นคติความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลมาจากคติความเชื่อเรื่องการบูชาบรรพบุรุษ การบูชาเทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์ และคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนารวมกันกับคติความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผี ซึ่งต่างกันแค่ชื่อเรียกบุญประเพณี ไทยเขมรเรียกว่า “แซนโฎนตา” คำว่า “โฎน” หมายถึง ย่าหรือยาย คำว่า “ตา” หมายถึง ปู่หรือตา (2) ประเพณีบุญข้าวสาก ข้าวสาก หมายถึง ชื่องานบุญกลางเดือนสิบ สลากภัตถวายสงฆ์ หรือห่ออาหารคาวหวาน หมากพลู บุหรี่ ที่นำไปเซ่นวิญญาณบรรพบุรุษ “ข้าว” คือ เมล็ดของพืชพวกหญ้าชนิดหนึ่งใช้เป็นอาหารสำคัญ มี 2 ชนิด คือ ข้าวเจ้า และข้าวเหนียว ส่วนคำว่า “สาก” คือเครื่องมือสำหรับตำอย่างหนึ่งคู่กับครก แต่สากในที่นี้จะกร่อนมาจากคำว่าสลาก เพราะบุญนี้จะเกี่ยวกับการใช้สลากคือสลากภัต เช่น ก่อนจะนำของถวายพระชาวบ้านจะจับสลากชื่อพระภิกษุสามเณรก่อนสลากที่จับถูกชื่อพระภิกษุสามเณรรูปใดก็นำของไปถวายพระภิกษุสามเณรรูปนั้น เป็นต้น ประเพณีบุญแซนโฎนตา/บุญข้าวสาก มีความเหมือนกันใน 4 ด้าน คือ ด้านการอนุรักษ์ประเพณี ด้านการสร้างความรักความสามัคคีภายในครอบครัว ด้านความกตัญญู และด้านจิตใจ ประเพณีบุญแซนโฎนตาแตกต่างใน 2 ด้าน คือด้านการส่งเสริมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และด้านการทำบุญได้อุทิศบุญกุศลให้กับบุพการี หรือญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว ประเพณีบุญข้าวสากแตกต่างใน 2 ด้านเช่นกัน คือด้านความเชื่อ

มีความเชื่อว่าหากลูกหลาน คนใดไม่ทำบุญไปให้ไม่จัดสำหรับเซ่นไหว้หรือไม่ไปร่วมพิธีกรรม ผีบรรพบุรุษอาจไม่พอใจ เป็นเหตุให้ทำมาหากินไม่ราบรื่น เพราะอาจถูกเปรตที่เป็นญาติสาปแช่ง และด้านความเป็นสิริมงคล จะเกิดความเป็นสิริมงคลต่อตนเองและครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับ Sam Ath Suon ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาเปรียบเทียบพิธีกรรมแซนโฌนตา ของชาวพุทธจังหวัดสุรินทร์กับชาวจังหวัดบึงเตี้ยเมียนเจย์” ผลการวิจัยพบว่า ด้านที่มาของคติความเชื่อพิธีกรรมแซนโฌนตา พบว่า ทั้งสองจังหวัดมีคติความเชื่อเหมือนกัน คือ เชื่อในเรื่องการทำบุญอุทิศให้กับบรรพชน แต่แตกต่างกันในเรื่องที่มา คือ ชาวพุทธเชื้อสายเขมรในจังหวัดสุรินทร์ เชื่อตามคติในเรื่องเปรตของพระเจ้าพิมพิสาร ส่วนชาวพุทธในจังหวัดบึงเตี้ยเมียนเจย์มี เชื่อตามคติในเรื่องของพระอุปัคตต์, เรื่องอนาถบิณฑิกเศรษฐี, เรื่องนายพราน และเรื่องเปรตผู้เป็นญาติของพระเจ้าพิมพิสาร ด้านคำจำกัดความพิธีกรรมแซนโฌนตา พบว่า มีความแตกต่างกันในศัพท์ที่เรียกใช้ คือ ชาวพุทธในสุรินทร์เรียกว่า “แซนโฌนตา” ส่วนชาวพุทธจังหวัดบึงเตี้ยเมียนเจย์ เรียกว่า “พจุมบิณฑ” แต่เมื่อกล่าวถึงโดยนัยแห่งความหมายแล้วไม่แตกต่างกันคือหมายถึง พิธีการทำบุญอุทิศให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้วเหมือนกัน ด้านความสำคัญของพิธีกรรมแซนโฌนตา พบว่า ชาวพุทธทั้งสองจังหวัดที่เป็นเชื้อสายเขมร ให้ความสำคัญต่อพิธีกรรมแซนโฌนตาไม่แตกต่างกัน เพราะพิธีกรรมนี้เป็นพิธีกรรมที่แสดงออกถึงความกตัญญูต่เวทีที่มีต่อผู้มีพระคุณ, ด้านองค์ประกอบของพิธีกรรมแซนโฌนตา พบว่า พิธีกรรมแซนโฌนตาของชาวพุทธในจังหวัดสุรินทร์ และชาวพุทธในจังหวัดบึงเตี้ยเมียนเจย์ มีองค์ประกอบในการจัดพิธีกรรมเหมือนกัน, ด้านประเภทของพิธีกรรมแซนโฌนตา พบว่าชาวพุทธจังหวัดสุรินทร์และชาวพุทธจังหวัดบึงเตี้ยเมียนเจย์ ประเทศกัมพูชานั้น แบ่งออกเป็น 2 ประเภทเหมือนกัน คือ เป็นตุง และเป็นธม ด้านคุณค่าของพิธีกรรมแซนโฌนตา พบว่า ชาวพุทธจังหวัดสุรินทร์กับชาวพุทธจังหวัดบึงเตี้ยเมียนเจย์ ไม่แตกต่างกันในเรื่องคุณค่าในด้านหลักธรรมแต่จะแตกต่างกันในข้อปลีกย่อยเท่านั้น ส่วนการเปรียบเทียบคุณค่าตามคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมแซนโฌนตา คติธรรมหรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีปรากฏอยู่ในพิธีกรรมแซนโฌนตา คือ คติธรรมเกี่ยวกับการบูชา, หลักธรรมเกี่ยวกับความกตัญญูต่เวที, หลักกฎแห่งกรรม ซึ่งหลักธรรมทั้ง 3 นี้ เป็นหลักธรรมที่ปรากฏอย่างชัดเจนในประเพณีแซนโฌนตา ดังนั้น พิธีกรรมนี้เป็นพิธีกรรมที่แสดงออกถึงความกตัญญูต่เวที และยังคงคุณค่าทางวัฒนธรรมแบบพุทธที่สืบทอดจากบรรพบุรุษสู่อนุชนตราบเท่าทุกวันนี้พิธีนี้จึงเป็นสิ่งหล่อหลอมให้ชาวพุทธทั้งในประเทศไทย และประเทศกัมพูชาอยู่กันอย่างปกติสุขและสันติสุข (Sam Ath Suon, 2561: 1-2)

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

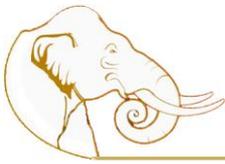
จากการวิจัยเรื่อง “ศึกษาเปรียบเทียบประเพณีบุญแซนโฌนตากับประเพณีบุญข้าวสากในจังหวัดสุรินทร์” ทำให้เกิดองค์ความรู้จากการวิจัย สรุปได้ ดังนี้

แผนภาพองค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

สรุป

ประเพณีบุญแขวงโนนตาในจังหวัดสุรินทร์ มีความเป็นมาแบ่งออกได้ 3 ประเด็น คือ 1) ไม่ปรากฏหลักฐานว่าประเพณีบุญแขวงโนนตามีมาตั้งแต่เมื่อไหร่ ปรากฏเพียงหลักฐานที่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างคติความเชื่อเรื่อง ผี วิญญาณ เปรต ผนวกกับความเชื่อทางพุทธศาสนาจากพระไตรปิฎกในเขตวัดตุ 2) สันนิษฐานว่าประเพณีบุญแขวงโนนตา เป็นประเพณีที่รับมาจากอินเดีย เหมือนกับประเพณีอื่นๆ เนื่องจากการติดต่อกับอินเดีย และในสมัยขอมรุ่งเรือง 3) เป็นคติความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลมาจากคติความเชื่อเรื่องการบูชาบรรพบุรุษ การบูชาเทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์ และคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนากับคติความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผี สารทเดือนสิบของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร เป็นการแสดงออกครอบครัวยุคและเครือญาติ ซึ่งความกตัญญูต่อบุพการีผู้มีพระคุณ นิยมปฏิบัติในช่วงเวลา แรม 9 ค่ำ เดือนสิบ ถึง แรม 14 ค่ำ เดือนสิบ ส่วนแรม 15 ค่ำ เป็นการทำบุญตามวัดต่างๆ เพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้วายชนม์ที่ล่วงลับไปแล้ว ส่วนประเพณีบุญข้าวสากในจังหวัดสุรินทร์ มีความเป็นมา คือ 1) มีเรื่องเล่าไว้ในธรรมบทเรื่องการจองเวรระหว่างภรรยาหลวงและภรรยาน้อย 2) บุญข้าวสากเป็นการทำบุญอุทิศให้กับบรรพบุรุษ ซึ่งชาวไทยลาวหรือชาวอีสานได้ทำอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นประเพณีที่สำคัญที่จะต้องทำในเดือนสิบ โดยที่คนทั่วไปเข้าใจว่าการทำบุญข้าวสากเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ในการนี้ชาวบ้านจะถือโอกาสเลี้ยงตาแขกซึ่งหมายถึง ภูมินาหรืออารักษ์ที่ทำหน้าที่รักษาความอุดมสมบูรณ์ของนาข้าว โดยนำอาหารที่ เรียกว่า “ข้าวสาก” ที่เหลือจากทำพิธีสงฆ์ไป

วางไว้ที่หน้าของตนเพื่อเช่นสรวงตาแขก ซึ่งชาวไทยลาวหรือชาวอีสานได้ยึดถือปฏิบัติประเพณีสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. องค์กรทางพระพุทธศาสนา ควรจัดทำแผนในการปฏิบัติตามแนวทางประเพณีบุญเดือนสิบให้ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อให้ประชาชนเข้าใจและสามารถนำหลักธรรมในประเพณีบุญเดือนสิบมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

2. ผู้นำระดับชุมชน ควรให้ความสำคัญในการสนับสนุนงบประมาณส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีบุญเดือนสิบให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมในด้านต่างๆ เพื่อการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์ ผู้นำชุมชนและประชาชนทั่วไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับบทบาทการมีส่วนร่วมในการจัดประเพณีของทุกภาคส่วน
2. ควรศึกษาวิจัยวิวัฒนาการรูปแบบประเพณีการทำบุญในประเพณีต่างๆ ในชุมชน

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. (2563). (5 กันยายน 2560). *ฮีตที่ 10 บุญข้าวสากหรือบุญเดือนสิบ*. สืบค้นเมื่อ 11 พฤศจิกายน 2565, จาก <http://www.nectec.or.th/schoolnet/library/webcontest/2003/100team/dlnes060/heet10/heet10.htm>.

ชมรมรักขีไทรศาสตร์ภาคพิธีกรรมบุรีรัมย์. (2563). (25 พฤษภาคม 2554). *ประเพณีแซนโถงตา*. สืบค้นเมื่อ 11 พฤศจิกายน 2565, จาก <http://horaburiram.igetweb.com/index.php?mo=3&art=510813>.

เพชรภรณ์ โสลาภา. (2537). *พิธีกรรมแซนโถงตาที่บ้านกระหาด ตำบลกระหาด อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์* (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

พระโกศล อุตตโร (ทรายเพชร). (2564). รองเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ศรีธาตุ. *สัมภาษณ์*, 28 กันยายน.

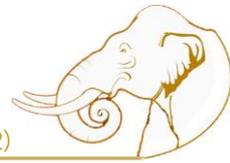
พระครูรัตนธรรมานุรักษ์. (2564). รองเจ้าคณะอำเภอรัตนบุรี. *สัมภาษณ์*, 28 กันยายน.

พระครูโสภณ วรานุรักษ์. (2565). เจ้าคณะตำบลหนองขาว. *สัมภาษณ์*, 22 กุมภาพันธ์.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2540). *ชีวิตหนึ่งเท่านั้นสร้างชาติได้นันต์*. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม.

พระปลัดชีวิน สุขกาโม. (2565). เจ้าคณะตำบลตากูก-ปราสาททอง. *สัมภาษณ์*, 21 กุมภาพันธ์.

พระมหาศักดิ์ เพชรประโคน. (2540). *พุทธสารโพน: การศึกษาวิเคราะห์สังคม ประเพณี ความเชื่อของชาวเขมร* (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- พระอธิการช่วง ฐิตโสภโณ (ตั้งอยู่). (2554). *ศึกษาคติทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในประเพณีสารทเดือนสิบ (แซนโฎนตา) ของจังหวัดสุรินทร์* (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาอรุณ อรุณธมโม (สุภะโกศล). (2538). *อิทธิพลของอรรถกถาธรรมบทต่อพิธีกรรมและประเพณีของชาวอีสาน* (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุมาลัย กาลวิบูลย์. (2554). การศึกษาวิเคราะห์ประเพณีสารทเดือนสิบกับแนวคิดเรื่องกรรมและการอุทิศส่วนกุศลในพุทธศาสนิกายเถรวาท. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์* 3 (2), 99.
- Bhikku Khantipalo. (1970). *Buddhism Explained*. Bangkok: Thai Wattana Panich Press.
- Sam Ath Suon. (2561). *ศึกษาเปรียบเทียบพิธีกรรมแซนโฎนตาของชาวพุทธจังหวัดสุรินทร์กับชาวจังหวัดบ้นเตียเมียนเจย์* (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.